

АНДРАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Воротникова Ірина Павлівна,
Луганський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти, Україна

П. Лангран висловив думку, що «майбутнє освіти, якщо розглядати його в цілому, і його здатність до оновлення залежать від розвитку освіти дорослих» [6]. Освіта дорослих виступає як одна з найбільш актуальних теоретичних і практичних проблем. Від її рішення багато в чому залежить рівень економічного і соціального розвитку держави, тому що школа (загальноосвітня, спеціальна, вища) працює на перспективу і результати її роботи позначаються не відразу, а освіта дорослих дає ефект майже адекватно часу навчання [3].

Особливості діяльності дорослих досліджували М. Ноулз, С. Меррієм, Р. Кафарелла, Р. Роджерс, ідея освіти дорослих з урахуванням їх індивідуальних особливостей належить Дж. Д'юї та Е. Ліндемману, О. Пехоті, дидактичні і методичні принципи навчання дорослих – Л. Пуховській, В. Пуцову, С. Щеннікову, створення умов навчання дорослих – Л. Даниленко, Т. Сорочан, В. Олійнику, мотивацію навчання дорослих висвітлюють роботи Дж. Ноль.

Освіта дорослих базується на теорії навчання дорослих – андрагогії, науково-методичною основою якої є технологія навчання дорослих. В її основі є також концепція вільного, «відкритого» навчання (open learning – англ.), психологія навчання дорослих, що розвивається в контексті неперервної освіти людини впродовж усього життя. Сучасна Енциклопедія освіти подає таке визначення андрагогіки – „вікова та педагогічна галузь психолого-педагогічних досліджень теоретичних і практичних проблем освіти і виховання дорослих людей” [1, 22].

Відповідно до теорії С. Щеннікова [5] при навчанні дорослих необхідно враховувати основні принципи навчання дорослих: відкритості освітнього простору, синтезу трьох підходів до освіти, діяльності, безперервної підтримки, професійної мотивації. *Принцип відкритості освітнього простору* полягає у доступності освіти, що може починатися з будь-якого рівня, на відстані, без відриву від основної діяльності. Передбачається, що навчання спрямовується на саморозвиток і враховує індивідуальні здібності тих, хто навчається та збудоване на засадах комунікації між усіма суб'єктами освітньої системи. В основі *принципу синтезу трьох підходів до освіти* – поєднання андрагогічного (врахування особливостей навчання дорослих, які поєднують навчання з професійною діяльністю), особистісно орієнтованого (побудованого на врахуванні закономірностей розвитку дорослих як особистостей), контекстного (передбачає використання контексту освітнього процесу як умови перетворення навчальних знань у професійні підходи).

Принцип діяльності характеризує організацію процесу навчання дорослих таким чином, що зміст навчальних матеріалів вибудовується навколо основних видів діяльності тих, хто навчається з урахуванням особливостей їх професійної діяльності на основі рефлексії отриманих результатів. *Принцип безперервної підтримки* забезпечує використання різних форм (консультування, інформування, оновлення навчальних матеріалів) підтримки дорослих на всіх етапах навчання. *Принцип професійної мотивації* реалізується отриманням можливості безперервного консультування та оновлення інформаційного забезпечення професійної діяльності, а також можливості кар'єрного росту засобами участі у навчанні.

Впровадження інновацій у сфері освіти дорослих можливе на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), зокрема, застосування дистанційної

форми навчання, оскільки ця сфера не може ефективно функціонувати і розвиватися без сучасного інформаційного забезпечення, що передбачає створення баз даних, забезпечення сучасною технікою інформаційних потоків, використання комп'ютерних технологій та можливостей глобальної мережі Інтернет.

Професійний розвиток – процес формування суб'єкта професійної діяльності, тобто системи певних властивостей в умовах неперервної професійної освіти, самовиховання та здійснення професійної діяльності [1,733]. Аналіз існуючих моделей професійного розвитку педагога дозволяє виділити наявність зовнішніх і внутрішніх умов формування педагогічного професіоналізму, стадіальність цього процесу, ієрархічну варіативність його вираження. У цьому зв'язку особливого значення набуває особистісне прийняття педагогом саморозвитку як особливого виду діяльності, що підкреслюється в дослідженнях, присвячених проблемі професійного розвитку фахівця, у тому числі педагога (Л. Блінов, О. Вірбицький). Звертання до робіт, у яких аналізуються акмеологічні проблеми професійного розвитку і його професійні закономірності (О. Бодаєв, О. Деркач), розкривається специфіка освіти дорослих (Б. Ананьєв, Н. Кузьміна), де розглядаються особливості підготовки вчителя до творчої, дослідницької й інноваційної діяльності, його залучення до науково-теоретичного знання в післядипломній педагогічній освіті (Л. Горбунова, В. Загвязинський), визначаються напрямки вдосконалювання освітнього процесу в установах підвищення кваліфікації (І. Алексашина, Т. Браже) дозволяє зробити висновок про різні можливості впливу підвищення кваліфікації на розвиток педагога як особистості й професіонала: його ініціюванні, стимулюванні, інтенсифікації [4].

На нашу думку, є необхідність обґрунтування професійного розвитку вчителів за допомогою ІКТ. Вважаємо, що інформаційно-комунікаційні технології є дієвим засобом, який реалізує принципи освіти дорослих та сприяють професійному розвитку педагогів: здатні забезпечити комунікацію між усіма суб'єктами освітньої системи (чати, телеконференції, вебінари) та неперервне консультування, інформування, оновлення навчальних матеріалів підтримки дорослих на усіх етапах навчання (блоги, обговорення статей в вікі середовищах), організувати процес навчання, враховуючи особливості навчання дорослих, які поєднують навчання з професійною діяльністю (дистанційне навчання на базі Інтернет-платформ). В сучасному інформаційному суспільстві безперервну адресну підтримку вчителя вже неможливо забезпечити якісно і постійно без впровадження Інтернет-технологій (електронна пошта, блоги, чати, форуми, динамічні сайти). Використання ІКТ не тільки як об'єкта вивчення, але й засобу побудови навчальних об'єктів, моделей, презентацій, електронних курсів, реалізації телекомунікаційних проектів спонукає до реалізації вищезазначених принципів навчання дорослих під час підвищення кваліфікації та для професійного розвитку в міжкурсовий період.

В статті розглянемо професійний розвиток вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти згідно з андрогогічними принципами відповідно до розвитку інформаційної культури, ІКТ компетентності освітян: мотиви і потреби вчителів в використанні ІКТ ресурсів для професійного розвитку та сприйняття ними ІКТ як цінності, як засобу та середовища професійного розвитку, готовності до навчання за дистанційною формою навчання як показником спроможності до професійного розвитку та саморозвитку засобами ІКТ, рівня сформованості ІКТ компетентності та основними напрямками її вдосконалення.

Спочатку нами було збудовано модель використання вчителем ІКТ, яка включає 5 зон: ідеалу – частотність параметра 81-100%, стабільності – 61-80%, невизначеності – 41-60 %, ризику 21-40%, небезпеки, неблагополуччя до 20 %. Моделювання використання ІКТ проведене серед 93 вчителів природничо-математичних дисциплін за такими основними параметрами: включення ІКТ в повсякденну діяльність, моделювання уроків з використанням ІКТ, консультація колег з питань використання ІКТ,

використання ІКТ для професійного розвитку, ІКТ для особистих цілей, використання прийомів, які заохочують самостійну роботу школярів, проектна технологія з використанням ІКТ, використання електронних засобів навчального призначення.

Накладення реальної і абстрактної моделі і порівняльний аналіз даних дають можливість зробити висновок, що процес використання ІКТ можна охарактеризувати як процес ризику окрім параметру використання ІКТ для професійного розвитку, який входить до зони невизначеності. Цікавим на нашу думку є те, що 36% вчителів вказують на використання інформаційно-комунікаційних технологій для особистих цілей: спілкування, пошуку інформації. Цей факт на нашу думку характеризує підвищення рівня інформаційної культури та ІКТ компетентності, і підтверджується що інформаційно-комунікаційні технології все більш для вчителя мають цінність і сприймаються як засіб активної життєдіяльності та самореалізації (Рис. 1).

Нами виявлено, що зона ризику регулюється зовнішніми (середовищними) і внутрішніми (діяльними) чинниками (Рис.2, 3). До зовнішніх віднесені: низька швидкість модернізації шкільних стандартів, низький рівень комп'ютеризації: недостатність обладнання, відсутність електронних засобів навчального призначення, відсутність можливості працювати з комп'ютером дома та доступу до Інтернет (в школі, дома), наявності необхідних освітніх ресурсів для професійного розвитку вчителів в регіоні на порталах та сайтах, дистанційних курсів. До внутрішніх чинників можна віднести ресурси і потенціали навчальних програм, баланс між «інноваційною схильністю» і протестним потенціалом проти інновації та соціально-демографічні показники: вік, стаж роботи.

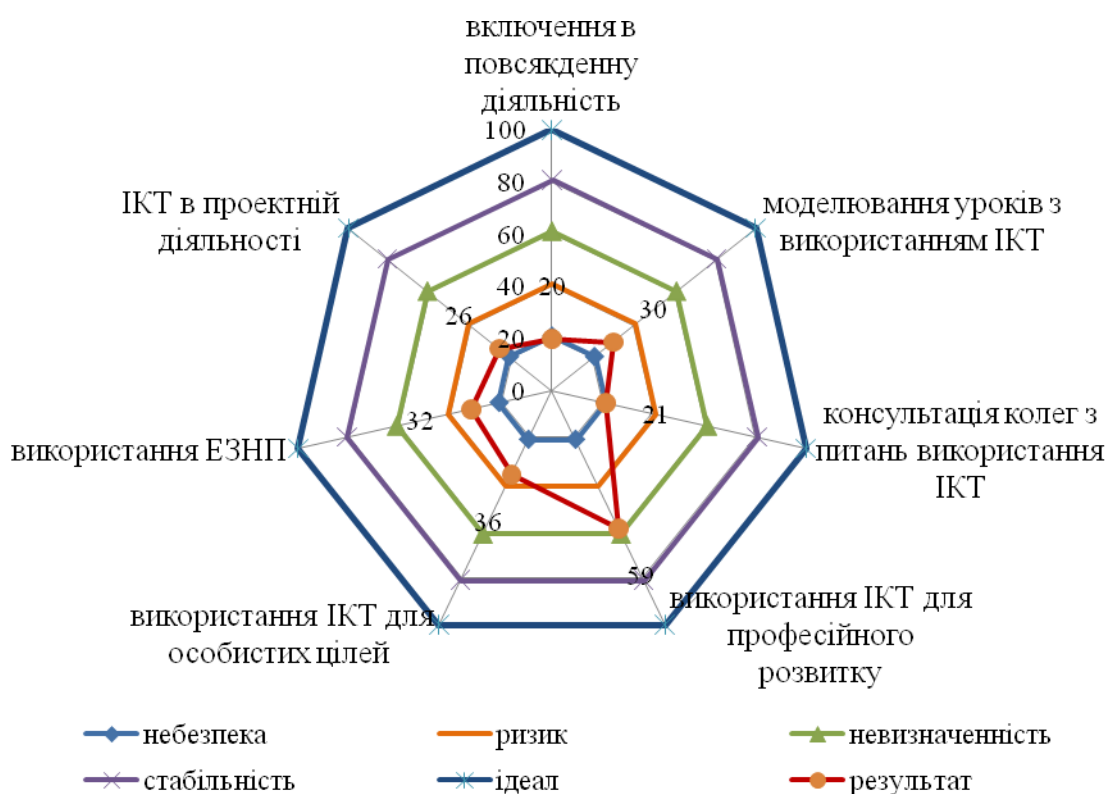

Рис. 1. Використання інформаційно-комунікаційних технологій вчителями природничо-математичних дисциплін

Рис. 2. Перешкоди використання ІКТ на думку вчителів (%)

Для обґрунтування вибору технології розвитку ІКТ компетентності вчителів встановили спрямованість інтересів і потреб з урахуванням педагогічного стажу. Так, учителі зі стажем роботи до п'яти років бажають мати готові варіанти навчальних занять, конспектів, методик, задач і вправ та ін. Учителі зі стажем роботи від п'яти до п'ятнадцяти років потребують обговорення складних тем програми, різних методик, варіативності викладу різних тем, змісту інноваційної діяльності та ін. Вчителі зі стажем більше п'ятнадцяти років мають великий досвід роботи і зацікавлені його представити засобами ІКТ, а зі стажем більше двадцяти років цікавляться сучасними проблемами науки і методики навчання, але більш скептично висловлюються щодо впровадження ІКТ в навчальний процес (Рис. 3).

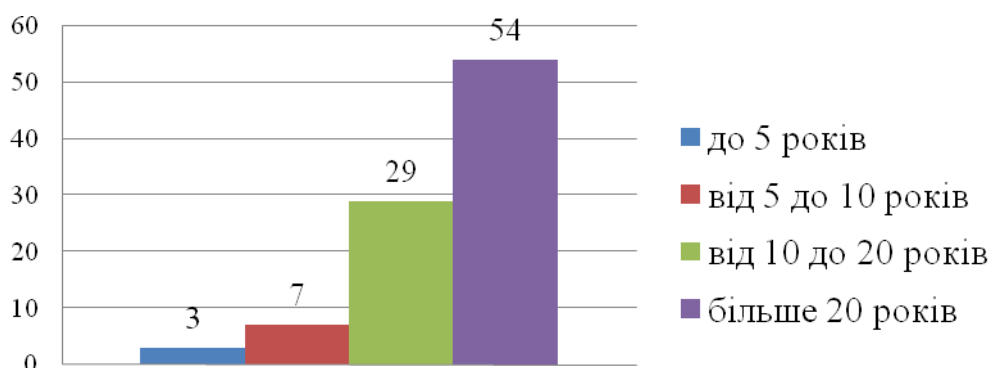

Рис. 3. Педагогічний стаж вчителів, які взяли участь в анкетуванні.

За результатами анкетування вчителі Луганської області, які пройшли навчання в проєкті «Інтел®Навчання для майбутнього» (33 %), вказують мотивацію використання ІКТ для власного професійного розвитку (75% відповідей), самовдосконалення в професійній діяльності – 51%, пізнавальний інтерес – 24% і лише 2% відмічають зовнішній мотив «Не псувати стосунки з адміністрацією». Враховуючи результати анкетування щодо потреб використання ІКТ (Рис. 4) готові використовувати їх на кожному уроці 25 % вчителів, а більше половини вчителів (53%) під час контролю і планових ситуацій. На думку вчених, 15-20% — критична маса, достатня для початку розповсюдження нових ідей і технологій в суспільстві. 60-80% - рівень показань стабільного поступового розвитку соціальної системи [2, 277].

Анкетування вчителів з метою виявлення ставлення до поняття „ІКТ компетентність” дало змогу сформулювати уявлення про те, що розуміють вчителі під поняттям ІКТ компетентність: це знання й уміння учителя щодо використання

інформаційно-комунікаційних технологій (34%), використання ІКТ для спілкування (5%), мотивація до постійного вивчення інформаційно-комунікаційних технологій (1%), інформаційна культура вчителя, певні теоретичні знання та практичні уміння (60%). Позитивне ставлення до ІКТ компетентності у 82 вчителів (76%), індиферентне у 11 вчителів (24 %), негативне ставлення не підтвердив жоден вчитель.

Результати опитування, перш за все, показали розуміння важливості й необхідності розвитку ІКТ компетентності, залежність успішності діяльності від рівня її сформованості, усвідомлення рівня своєї компетентності. Аналіз відповідей показав, що 7% опитаних учителів вважають рівень своєї ІКТ компетентності високим; 12% – достатньо високим, 41% вважають його задовільним і 35 % не мають такої компетентності взагалі, при цьому вказали, що проходили навчання з ІКТ 39%. Аналіз показує що після проходження занять щодо вивчення ІКТ залишаються вчителі, які вважають, що не отримали ІКТ компетентність навіть на задовільному рівні.

Якби Ви мали можливість використовувати ІКТ на своїх уроках, як часто Ви би це робили?

Рис. 4. Потреба використання ІКТ вчителями.

Ми проаналізували за якими напрямками вчителі хотіли б удосконалювати свою ІКТ компетентність і запропонували виокремити навички та знання, які вони хотіли б вдосконалити або отримати (Табл. 2.). Основними напрямками вдосконалення ІКТ компетентності вчителями обрані основи ІКТ грамотності, поглиблення знань ІКТ, оформлення педагогічного досвіду засобами ІКТ, методика використання ІКТ, професійний розвиток засобами ІКТ (Табл. 1).

Таблиця 1

Основні напрями вдосконалення ІКТ компетентності обрані вчителями (%)

Рівні ІКТ компетентності	Навички	%
І рівень. Технологічна грамотність:	▪ Запустити, інстальовати програму	35
	▪ Скопіювати інформацію на внутрішні, зовнішні носії	71
	▪ Створити текстовий документ	64
	▪ Створити електронну таблицю	67
	▪ Створити презентацію	69
	▪ Створити діаграму	58
	▪ Знайти інформацію в Інтернет	69
	▪ Зберегти інформацію з Інтернет	69
	▪ Користування електронною поштою	45

II рівень Поглиблення знань	▪ участь у Інтернет-форумах, конференціях	77
	▪ настройка ПК	79
	▪ поглиблене вивчення програм для створення та редагування зображень, публікацій, музики	45
III рівень. Створення знань	▪ створити блог	90
	▪ створити сайт	92
	▪ створити Інтернет спільноту засобами Веб 2.0	25

ІКТ компетентність людей, які працюють у системі „людина-людина”, визначається не тільки науковими знаннями, уміннями і якостями, але і ціннісними орієнтаціями, мотивами діяльності, стилем взаємовідносин з іншими людьми, здатністю до розвитку творчої індивідуальності, загальною культурою. Постійно необхідно удосконалювати ІКТ компетентність вважають 67% опитаних, оскільки це є нагальною потребою професійної діяльності; 21% вчителів висловлюються за підвищення її у разі необхідності, а 5% опитаних дотримуються думки про те, що необхідність ця виникає лише у процесі атестації.

Вчителі виокремили в ІКТ ресурсах для професійного розвитку: дистанційне навчання за Інтернет-технологією, електронні засоби навчального призначення, проекти професійного розвитку з опанування ІКТ, Інтернет-консультації методистів і викладачів інституту ту післядипломної педагогічної освіти, форуми, блоги з освітніх питань, презентації досвіду, розробки уроків, сценарії навчально-виховних заходів.

Нас зацікавило, які мотиви спонукають учителя до формування та розвитку ІКТ компетентності. Можна зазначити, що найбільше вчителів мотивує потреби у самовираженні і саморозвитку, підвищення професіоналізму (Табл. 2). Таким чином, опитування вчителів дозволило встановити, що домінуючими мотивами розвитку ІКТ компетентності є ті, які зумовлені потребами в саморозвитку і самовираженні. Це можна пояснити тим, що людина стає не тільки суб'єктом самопізнання, але і суб'єктом самозміни, самостворення: все, чому я можу навчитися, залежить від мене, все, чого я можу досягти – в мені. При цьому людина розглядається цілісно, де разом злилися пізнання, діяльність, мотивація, темперамент, спілкування.

Таблиця 2

Мотиви розвитку ІКТ компетентності (%)

Мотиви	(%)
Підвищення професіоналізму	76
Бажання зробити навчання цікавим	74
Бажання працювати творчо	69
Бажання використовувати нові технології	43
Інтерес до інноваційної діяльності	24
Зацікавленість результатами діяльності	7
Потреба в самовираженні та саморозвитку	79

Таким чином робимо висновки щодо зацікавленості вчителів з формування власної ІКТ компетентності, констатуємо наявну потребу і мотивацію використання інформаційно-комунікаційних технологій для спілкування, професійної діяльності,

професійного розвитку та необхідності створення відповідних моделей навчання дорослих в системі післядипломної педагогічної освіти з урахуванням індивідуальних особливостей, рівня компетентності та потреб тих, хто навчається. Відповідно до анкетування виявлено також необхідність створення Інтернет-ресурсів, які сприятимуть розвитку дистанційної форми навчання, розвитку ІКТ компетентності та формуванню інформаційної культури вчителів засобами порталу обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Література

1. Енциклопедія освіти: Акад. пед. наук України / [головний ред. В.Г. Кремень]. - К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. / Альма-матір.– К.: Академвидав, 2004. — 352 с.
3. *Махлин М.Д.* Образование взрослых как предмет исследования / Махлин М.Д. – Magister. – 2000.–№4.– С.46-52.
4. *Сорочан Т.М.* Розвиток професіоналізму управлінської діяльності керівників загальноосвітніх навчальних закладів у системі післядипломної педагогічної освіти : дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Сорочан Тамара Михайлівна. – Луганський національний педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка. - Луганськ, 2005.
5. *Щенников С.А.* Открытое образование. / Сергей Александрович Щенников.– М.: Наука, 2002. – 527 с.
6. *Lengrand P.* Introduction à l'éducation permanente.- Paris, 1970.